

Nr 217.

Av herr **Hansson** i Rubbestad m. fl., *angående snar avveckling av de till vissa städer utgående tolagsersättningarna.*

I statsverkspropositionens sjunde huvudtitel hemställer departementschefen under rubriken »Ersättningar för särskilda förmåner och rättigheter m. m.» om ett förslagsanslag av 9,000,000 kr. till ersättning åt städerna för mistad tolag.

Denna tolag är ett gammalt privilegium för vissa stapelstäder och består i en viss andel av tullen. Den leder sitt ursprung från drottning Kristinas förmyndarregering. Stockholm befann sig då i ett synnerligen dåligt ekonomiskt läge. Stadens borgmästare Hans Nilsson förklarade i ett brev till kanslern den 14 januari 1633, att stadens borgare och de som utlagor göra, till följd av krig och sjukdom, inte vore flera än etthundrasjuttio och Stockholms magistrat ingick därför till Kungl. Maj:t med ansökan om nya förmåner. Förmyndarregeringen, som gärna ville upphjälpa stadens ekonomi, utfärdade också för Stockholm ett nytt privilegium den 10 mars 1636, däri det heter: efter staden intet kan vara utan vissa uppbörder, av vilka ämbeten många bliva med skälig besoldning efter ämnet försörjda och andra stadens byggningar och bördor till dess nytta, förkovring och heder uppehåldne, »så förunnade Kungl. Maj:t, bland annat, staden att uppbära i Tolag av allt inkommande gods, främmande eller inländskt, en daler för hundra. Likaledes av alla utgående varor en halv daler för varje hundra».

Sedan Stockholm erhållit sin tolag utgjorde det ett önskemål för övriga städer att erhålla samma förmån som huvudstaden. Denna förmån stod lättast att erhålla ifall landsortsstaden kunde uppvisa att den var oförmögen att själv och utan statens mellankomst på ett tillfredsställande sätt fullgöra ett eller några kommunala åligganden, som spelade en viktigare roll i stadens liv. Då rättighet till tolag söktes, lämnades därför av staden vanligen den uppgiften, att staden icke var i stånd, att såsom önskligt vore, underhålla sin magistrat, sina publikbyggnader, sitt rådhus, sin hamn o. s. v. Det anfördes att man genom att erhålla den sökta rätten till tolagsuppbörd skulle kunna avhjälpa den ifrågavarande bristen. Flertalet stapelstäder, som sökte dessa privilegier, kommo också i åtnjutande av desamma. Därvid ha i resolutionerna vanligen intagits de ordalag, som magistraterna använt, då de hos regeringen anhållit om denna förmån. På detta sätt kom tolagen att enligt resolutionernas ordalydelse i en stad lämnas till magistratens underhåll, i en annan till magistratens underhåll och publika byggnaders upprättande o. s. v.

I samband med reduktionen 1680 indrogs tolagen till kronan, men åtskilliga städer lyckades efter kort tid på nytt erhålla tolag. År 1715 till-

erkändes samtliga stapelstäder rätt till tolag och 1717 bestämdes, att tolagen skulle utgå med samma procentsats för alla tolagsberättigade städer. I sistnämnda hänseende inträdde emellertid genom kompletterande bestämmelser under 1700-talet en viss differentiering.

Vid sidan av den tolag, för vilken nu redogjorts — den s. k. ordinarie tolagen eller stadstolagen — uppbyros flerstädes i stapelstäderna även andra tolagsavgifter. Den viktigaste av dem var inkvarteringstolagen. Sådan förekom till en början endast i Stockholm, som 1688 erhöll rätt till viss tolag till lindring i inkvarteringen. År 1719 infördes en allmän tillökningstolag, vilken i inkvarteringspliktiga städer var avsedd till borgerskapets understöd i inkvarteringsbesväret. Uppstod överskott skulle detta redovisas till Kronan.

Emellertid har i några städer tolag utgått för andra särskilda ändamål. Sålunda medgav Kungl. Maj:t år 1726 Göteborgs stad, som gått i författning om inrättande av ett allmänt stadens fattighus, att för fattighusets räkning upptaga bestämda avgifter vid in- och utförseln av vissa uppräknade varor och 1809 erhöll staden rätt till en överflödstolag för fattigförsörjningen. Vidare har i samma stad utgått en tolag för uppförande av domkyrka och börsbyggnad.

År 1809 erhöll Stockholm en fattigtolag, som utgick av vissa uppräknade överflödsvaror. Den skulle till en början utgå under tre år till understöd åt Stora barnhuset, Danviks hospital och Kronospinnhuset.

Genom kungl. brev den 20 nov. 1816 beviljades Stockholm rättighet att tolag fick uppbäras till dubbla beloppet mot förut, för att därigenom skaffa tillgång till bestridande av de stora kostnader, som en ny lönereglering för stadens ämbets- och tjänstemän medfört.

För att undvika de många olika tolagstitlarna verkställdes 1825 för Stockholm och Göteborg en reglering, varigenom desamma nedbringades till en enda allmän tolag. Denna allmänna tolag skulle utgå med i allmänhet två procent för inkommande och en procent för utgående varor. År 1826 höjdes procentsatserna för Stockholm till resp. $2\frac{1}{4}$ och $1\frac{1}{3}$ procent. Tolagstitlarna blevo genom denna reglering reducerade, så att det på 1830-talet endast torde ha uppburits tre slags tolag nämligen: allmän tolag samt i städer, där reglering ej skett, stadstolag och inkvarteringstolag.

Men även sedan dessa förenklingar kommit till stånd kvarstodo dock olägenheterna därav att tolagen icke i likhet med tullen uppbars efter för hela riket gemensamma bestämmelser samt att de båda pålagorna utgingo var för sig. Detta gjorde en genomgripande reglering av tolagen nödvändig. Ett förslag till sådan reglering framlades av den år 1855 tillsatta kommittén för ordnande av Sveriges och Norges ömsesidiga handelsförbindelser. Förslaget avsåg att de i sammanhang med tullumgälderna utgående tolagsavgifterna vid varors in- och utförsel skulle inbegripas i vederbörliga tullsatser och upphöra såsom särskilda beskattningstitlar mot gottgörelse av tullmedel. Efter det proposition i ämnet avlåtits till 1856—1857 års riksdag och i huvudsak vunnit ständernas bifall, utfärdade Kungl. Maj:t den 18 dec. 1857 kungörelse

med föreskrift att den till städerna såsom särskild avgift ingående tolag (stads- och allmäntolag, inkvarteringstolag, fattigvårdstolag m. m.) skulle upphöra mot gottgörelse av tullmedel. Enligt de sålunda fastställda bestämmelserna skulle tolagsersättningen i jämna hundratal riksdaler riksmünt utgå till de särskilda städerna efter den inkomst de i medeltal haft av tolagen under åren 1853—1855. Nedanstående trettio städer kommo därvid i åtnjutande av tolagsersättning enligt följande beräkning:

Tolagsersättning.

	Med riksdaler riksmünt	Med tillökning av 5% å den tulluppbörd, som i varje stad överstiger Rdr. Rmt.	Med minskning om stadens tulluppbörd understiger vidstående belopp efter följande procent
Kalmar	8,700	270,000	3.25
Karlshamn.....	6,900	114,300	6
Karlskrona.....	12,700	77,100	16.5
Kristianstad	2,900	50,900	5.5
Gävle	13,000	119,900	10.75
Göteborg.....	303,600	3,570,700	8.5
Halmstad	5,400	78,500	7
Haparanda.....	3,700	79,200	4.75
Hälsingborg	8,500	143,700	6
Härnösand	3,300	26,700	12.25
Hudiksvall	900	15,500	6
Kungälv	30	200	12.25
Landskrona	15,600	342,600	4.5
Luleå	400	13,400	3
Malmö.....	14,000	385,200	3.75
Marstrand	600	2,800	21.5
Norrköping	44,600	467,100	9.5
Nyköping	1,700	4,300	40.5
Piteå	1,700	26,000	6.5
Stockholm	335,300	3,244,500	10.25
Strömstad	1,100	12,400	7.75
Sundsvall	3,500	38,100	9.25
Söderhamn.....	1,700	10,900	15.75
Söderköping	2,600	28,200	9.25
Uddevalla	1,800	43,200	4
Umeå	2,500	59,600	4.25
Varberg	5,500	38,000	14
Västervik	3,000	54,000	5.5
Visby	2,900	48,200	6
Ystad	7,700	160,900	4.75

Men inte heller denna reglering var av den art, att den kunde åstadkomma tillfredsställelse. Redan året efter det den trätt i kraft väcktes det motion om ändring. Under 1860- och 1870-talen väcktes förslag, som syftade till att tolagsersättningen måtte förminska eller upphöra, men utan att leda till något resultat. År 1889 väcktes ånyo i riksdagen en motion gående ut på kapitalisering och avlösning av tolagsersättningen, men även denna motion avlogs.

Sedan togs frågan upp år 1905 av riksdagens då samlade revisorer, vilket föranledde riksdagen 1906 att i skrivelse till Kungl. Maj:t framhålla, att den avsevärda höjning, som inträtt i tolagsersättningen genom den under senare år ändrade tullagstiftningen påkallade en utredning, hur en reglering av tolagsersättningen borde verkställas. Kungl. Maj:t anbefallde samma år kommerskollegium att efter vederbörandes hörande avgiva yttrande i frågan. Kommerskollegium avgav sitt utlåtande 1912 och uttalade sig därvid mot en för städerna ogynnsam reglering av tolagsersättningen och framhöll därvid, att såväl hänsyn till det historiska ursprunget av och huvudsyftet med tolagen samt helgden av statsmakternas i behörig ordning meddelade utfästelse av vederlag därför som ock i väsentlig mån statens eget intresse samstämmade betingade att städernas förevarande rätt även framgent lämnades oförkränkt från statsmakternas sida, åtminstone så länge ej synnerligen viktiga statsintressen föranledde väsentligen ändrade förhållanden eller eljest godvillig överenskommelse med städerna åvägabragtes. Följden blev också att intet åtgjordes, men 1920 uppdrog dåvarande finansministern åt nuvarande överståthållaren Torsten Nothin att i samband med andra frågor, som berörde städerna, även beakta frågan om tolagsersättningens reglerande. Utredningsmannen avgav sitt betänkande i november månad 1921 och uttalade däri bl. a. följande (sid. 188): »Tolagsersättningen torde vara den städerna tillkommande förmån, ifråga om vilken man från städernas sida velat i främsta rummet göra gällande förefintligheten av ett särskilt rättsskydd.

Av den förut lämnade redogörelsen framgår, hurusom den gamla tolagen var en tull, som städerna ägde att upptaga vid in- och utförsel av varor. Den är icke att förväxla med några s. k. förvärvade rättigheter utan var till sin natur en kommunal skatt och hade före 1857 års tolagsreglering räknats till de ämnen, som reglerades genom konungens ekonomiska lagstiftning. Någon särskild rättsgrund, varför städerna icke skulle kunna mot sin vilja berövas rätten att uppbära densamma, torde icke kunna göras gällande.

Genom 1857 års beslut utbyttes tolag mot en ersättning av tullmedel. Därav följde visserligen, såsom även i Kungl. Maj:ts brev till generaltullstyrelsen den 18 december 1857 angavs, att den beslutade regleringen ej finge rubbas utan konungens och riksdagens samstämmiga beslut. Men städernas rätt att uppbära denna ersättning torde icke i övrigt hava blivit av annan och för städerna mera tryggad beskaffenhet än deras rätt till tolagen varit. Regleringen genomfördes, utan att de enskilda städernas samtycke till densam-

ma ansågs erforderligt, och densamma innebar icke någon slags ömsesidig uppgörelse med städerna, som sedermera ej skulle kunna rubbas utan dessas medgivande».

Inte heller denna utredning har lett till något resultat, trots att riksdagen år 1924 ytterligare efterlyst åtgärder i frågan. Därför gäller ännu allt fortfarande 1857 års reglering, fast man nu i åttio år med vissa mellanrum försökt att få en ändring till stånd.

Man förvånar sig verkligen över att vissa städer ännu i våra dagar skola gynnas på detta sätt. Med de stigande tullinkomsterna ökas tolagsersättningarna. År 1857 uppgick den sammanlagda tolagsersättningen till 804,492 kronor men innevarande år är beloppet i statsverkspropositionen upptaget till 9,000,000 kronor. Under budgetåret 1936/1937 erhöill sålunda Stockholm 3,658,748, Göteborg 1,815,805, Malmö 900,519, Hälsingborg 298,447 samt Norrköping 243,213 kronor i tolagsersättningar.

Såsom framgår av framställningen är tolagen ursprungligen tillkommen för att hjälpa upp stapelstädernas ekonomi och främja deras framåtskridande, alltså en subvention, från början en indirekt men på senare tid en direkt sådan. Om detta varit behövt i föregående tid, så måste emellertid nu saknas allt fog för densamma. De stora städerna, som komma i åtnjutande av de största tolagsinkomsterna, äga ju andra betydande inkomster, vilket gör att dessa kommuner ha det relativt mycket gynnsamt och minst av allt äro i behov av något statligt understöd. Antalet skattekrönor per individ är där betydligt större än i flertalet andra kommuner och till följd därav skattetrycket mindre. Något bärande skäl ur behovssynpunkt kan därför nu ej längre åberopas. En avveckling av dessa gamla privilegier bör därför ske så snart som möjligt.

På grund av det anförda hemställdes alltså,

att riksdagen måtte besluta anhålla hos Kungl. Maj:t att åtgärder vidtagas för att en snar avveckling må ske av de till vissa städer utgående tolagsersättningarna.

Stockholm den 23 januari 1939.

Axel Hansson

i Rubbestad.

Osc. Werner

i Höjen.

Gust. E. Andersson

i Södergård.

J. Onsjö.